

גליון 202
שנה ה'

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל - חג הסוכות תשע"ז -

ענף א' - ישיבה בסוכה
ענף ב' - נטילת ד' מינים
ענף ג' - דפנות קודם לסכך
ענף ד' - ב' סוכות שנתערבו
ענף ה' - ישן בסוכה
ענף ו' - האזינו, וזאת הברכה

ענף א' - ישיבה בסוכה

אך לענין זה איתמר רק בדין השבת אבדה כיון דהשתא היה לוקח בשלו ואין ללמוד מכאן לדין מצטער.

שהחיינו בקידוש

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' תרמ"ג סע' א') דסדר הקידוש, יין קידוש וסוכה ואחר כך שהחיינו.
והטעם שמברכין שהחיינו לאחר קידוש וברכת לישיבה בסוכה, לפי שברכת שהחיינו חוזר גם על קידוש היום וגם על מצות סוכה.
אך איתא בשולחן ערוך (סי' תרמ"א סע' א') דביום טוב שני של גלויות אינו כן, אלא אומר קידוש ואחר כך שהחיינו ואחר כך לישיבה בסוכה, דהאי שהחיינו הולך רק על היום ולא על הסוכה.

ויש לחדש דהיינו רק בבנה הסוכה תוך שלשים לחג וכדלהלן:
א. שהחיינו בקידוש גם על בניית הסוכה

הנה אמרינן בשולחן ערוך (סי' תרמ"א סע' א') דהיה ראוי לברך ברכת שהחיינו כשעושה הסוכה לעצמו בעת הבניה, אלא שאנו סומכים על שהחיינו שאנו אומרים על הכוס של קידוש.
וכתב בביתור הלכה (שם ד"ה אלא) שאם באמת בירך שהחיינו בשעת עשיית הסוכה, הנה על מצוות סוכה פטור לומר שהחיינו, אך על הזמן של סוכות, דהיינו לברך שוב שהחיינו בשעת קידוש על היום טוב, נחלקו קמאי, וספק ברכות להקל.

ב. קודם שלשים אינו שעת עשייה
הנה כתב בביתור הלכה (שם ד"ה כשעושה) דהא דמברכין שהחיינו על עשיית הסוכה, היינו דוקא כשעשה הסוכה תוך שלשים לחג, אבל אם עשה קודם שלשים, אע"פ שכשירה כשעשה אותה לשם חג, מכל מקום לא מקרי שעת עשייה לברך עליה זמן.

ג. יום טוב שני
הנה הטעם דביום טוב שני מברכין שהחיינו קודם לישיבה בסוכה, דשהחיינו אזיל רק על היום ולא על הסוכה, דהרי כבר בירך שהחיינו ביום הראשון על הסוכה, וזה לא גרע מאילו בירך בעת עשיית הסוכה, והרי כתבנו לעיל באות א' דאם בירך על העשייה אינו מברך אחר כך על הזמן.

[והא דמברך על היום אע"פ שבירך אתמול, ולא גרע מעת עשייה, ובעשייה פטור גם היום, צריך לומר דמכל מקום ברכת האתמול לא מהני לזמן כיון שהוא חול אם היום קודש ומהני רק למצות סוכה].

והשתא יש לעיין אם בנה הסוכה קודם ל' יום, נמצא דאין ברכה על העשייה, אם כן מה שבירך ביום הראשון אינו על העשייה אלא רק על הזמן ועל המצוה, וזה לא מהני לפטור הזמן דיום השני, נמצא דביום השני חייב בברכת שהחיינו גם על המצוה, ואם כן שיברך גם ביום השני שהחיינו לאחר לישיבה בסוכה כמו ביום הראשון. והוא דבר חדש. וצריך עיון.

מצטער לאחר זמן

הנה אמרינן מצטער פטור מן הסוכה. ויש לדון מהו במי שיודע שאם ישן בסוכה, כעבור שבוע יהא מצונן, אבל עד אז לא יהא לו מאומה, האם פטור מן הסוכה מחמת מצטער.

א. צדדי הספק

הנה היה נראה פשוט דבאמת פטור, דגם בביתו לא היה ישן בכהאי גוונא, ואם כן אין זה תשובו כעין תדורו.
והרי אם אינו רוצה לישן בסוכה דירא מגנבים ויודע שהגנבים יבואו עוד שעה, הרי גם עכשיו לא יישן בסוכה.
[ויש לדון מהו אם הוא מסופק אם כעבור זמן יהא מצונן, מי נימא דמספק חייב, או נימא דתליא היאך היה עושה בביתו בספיקא].
ולא כתבתי זאת אלא ששמעתי בשם הגאון רבי שאול ברייש שליט"א דאומר שאינו כן אלא חייב בסוכה דהשתא אינו מצטער.
[והנה לענין עינוי נפש בנודרת על דבר שלאחר מכן יביא לה עינוי נפש, ודאי יכול להפיר].

ב. יורד גשם לאחר זמן

הנה אמרינן כשיריד גשם פטור מן הסוכה. והנה יש לעיין מהו כשעכשיו אינו יורד גשם, אבל יודע נאמנה שעוד מעט יירד גשם.
מי אמרינן שחייב בסוכה עד שיריד גשם, או ימתין עד שיבוא הגשם ואז ילך לביתו, או דילמא אמרינן שלא ילך לישן בסוכה כלל, דהרי אחר כך יהא מצטער, דגם ללכת לביתו באמצע השנה הוה צער, שהרי אמרינן (סי' תרל"ט סע' ז') דבירד גשם ובא לביתו ונכנס למטה ופסק הגשם, אין צריך לעזוב מיטתו ולחזור להסוכה, מפאת דגם זה מצטער.

והנה מפורש בבכורי יעקב (סי' תרל"ט סק"ל) דיש בזה פלוגתת קמאי, וכתב דיש להשאר בסוכה ובלא ברכה, ואם כן נסתייע פסק הגאון רבי שאול ברייש שליט"א. וכל זה צריך תלמוד.

ג. אינו מחזיר שלו

הנה אמרינן בגמרא בבא מציעא (ל' ב') לענין השבת אבידה, דכל שאינו מחזיר בשלו, גם בשל חבירו פטור מלהחזיר, וכגון אם בשדה מחזיר לעצמו גם לחבירו יחזיר, ואם בעיר אינו מחזיר לעצמו גם לחבירו לא יחזיר.

ודיינינן בגמרא מהו כשדרכו להחזיר בשדה ואין דרכו להחזיר בעיר, ומוצא אבידה בשדה וצריך להחזירו בעיר, מי אמרינן דאינו חייב להחזירו, דהשבה מעליא בעינן, והרי לאו דרכיה להחזיר בעיר, או דילמא חייב להחזירו, דבשדה מיהת הוא דאיחייב ליה, וכיון דאיחייב ליה בשדה איחייב ליה בעיר.

הנה שמעינן להצד השני בגמרא דחייב להרים האבידה בשדה, וכיון דכבר לקחה צריך להחזירו בעיר. [א"ה, וכך פסק המחבר בחו"מ סי' רס"ג סע' ב'].

חזינן דאזלינן בתר השתא, ולא אמרינן שכיון שאחר כך ימשיך בעיר אם כן פטור גם השתא. והכי נמי נימא לענין מצטער דאזלינן בתר השתא דאינו מצטער אע"פ דאחר כך יהא מצטער.

להביא נר לסוכה ע"י נכרי

כתב בתרומת הדשן (סי' נ"ג, מובא ברמ"א סי' תר"מ סע' ד') דבנכבה הנרות בסוכתו, ויש לו נר בביתו, ובשבת הרי אסור לטלטל הנר מהבית לסוכה, אם כן מותר לצאת מהסוכה כדי לאכול בביתו במקום נר, דדרך בני אדם להצטער לאכול במקום חשוך, ומצטער פטור מן הסוכה.

ולכאורה ביש נכרי, שיאמר לנכרי להביא הנר מהבית לסוכה, דהוה ליה שבות דשבות במקום מצוה.

ויש לדון בהאי דינא בכמה אנפי:

א. שרי לומר לנכרי לקחת נר

הנה כתב ברמ"א (סי' רע"ז סע' ג') דמותר לומר לנכרי לילך עמו ליטול נר דלוק כבר, הואיל ואינו עושה רק טלטול הנר בעלמא. וביאר במשנה ברורה (שם ס"ק ל"א) דטעמא דאין כאן אמירה לנכרי שבות, מכיון דגם הישראל יכול לקחת הנר בטלטול מן הצד כגון באצילי ידיו. ולפי זה מותר לומר לנכרי לקחת הנר לסוכה אפילו אם אינו דבר מצוה. אלא הנידון יהא להעביר הנר דרך כרמלית.

ב. אמירה לנכרי לצורך מצוה קיומית

הנה העירו דאין להתיר אמירה לנכרי למנוע שיהא מצטער, דהרי כיון דהשתא פטור ממצות סוכה משום מצטער, לא שרינן שבות דשבות, דהרי לא שרינן שבות דשבות כדי לקיים מצוה קיומית, כגון לברכת כהנים לאחר שכבר בירך פעם אחת, או להתעטף בטלית רק לקיים מצוה. והכי נמי לסלק מצטער.

אך חזינן בבאר יצחק (או"ח סי' י"ג) דהתיר לבנות סוכה על ידי שבות דשבות, חזינן דשרינן לצורך מצוות סוכה, ואם כן הוא הדין לסלק מצטער. תו, דהרי מתבאר לקמן (אות ד') דשרי לומר לנכרי ליקח נר אף שלא לדבר מצוה אם כן שוב יתחייב.

ג. בביתו לא היה טורח

תו העירונו דאין להתיר להביא נר על ידי נכרי, דהרי גם בביתו בנכבה הנר בחדר אחד לא היה טורח להביא נר על ידי נכרי.

וגם זה צריך עיון, דמכל מקום מפאת המצוה יביא נר, והרי בחול המועד ודאי חייב להביא נר לסוכה.

ד. מותר גם לצורך עונג י"ט ולצורך הברכה

אלא יש לדון דבליילה הראשונה אין להתיר לומר לנכרי, דהרי יש אומרים דמצטער חייב בסוכה בלילה הראשונה, ואם כן גם בלא הנר יאכל בסוכה.

אך מכל מקום יהא מותר מפאת מצוות עונג יום טוב, והיינו כדי שיוכל לאכול באור, ויהא מותר אף בשבת ויום טוב דעלמא.

ועוד, דהרי במצטער בלילה הראשונה מספק אינו יכול לברך, ואם כן הוה דבר מצוה שיוכל לברך.

ה. אמירה לעכו"ם לספק מצוה

אלא דבר מן דין יהא מותר משום ספק מצוה, והיינו כדי לצאת דעת הסוברים דאין מצוה.

והרי בפשוטו בספק מצוה נמי שרינן שבות דשבות. וכן באמירה לנכרי בדבר מצוה בספק איסור דאורייתא. והרי בתשובות באר יצחק (או"ח סי' י"ג) כתב להתיר לומר לנכרי לבנות סוכה ביום טוב, כיון דלתוספות בשבת (צ"ה א' ד"ה והרודה) הוה רק איסור דרבנן דאיכא מתוך מכת מגנב, אע"ג דלרמב"ם בונה ביום טוב הוה דאורייתא. וכעין זה כתב בתשובות בית אפרים (א"ה, לא מצאתי).

[אמנם בתשובות הגר"א (קמא סי' ס"ד) כתב דאסור לומר לנכרי להטיל מום בספק בכור, ואולי התם גרע. ובחזון איש כלאים (סי' א' סק"א ד"ה ואפשר) כתב להתיר לומר לנכרי למיעבד הרכבה בספק כלאים].

והנה נפקא מינה בזה לומר לנכרי לחמם כנגד המדורה דבר שנתבשל כבן דרוסאי שיהא כל צרכו, שהוא ספיקא דאורייתא.

ובחזון איש (סי' ל"ז) כתב דיש להתיר לומר לנכרי לחמם דבר לח שנצטנן לגמרי, וכתב דטעמא משום דחזינן דמקילינן בפשר וזה מורה שעיקר הדין נקטינן שאין בישול אחר בישול בלח, ולפי זה לדעת המחבר דלית ליה האי הכרעה יהא אסור. ולדברינו הא יש להקל מפאת דסגי בהא דהוי ספק. ויש לומר דחזון איש מילתא דפסיקתא נקט.

ו. ספק מצוה

הנה אם נימא דבאמת שרי לומר לנכרי, אם כן לא רק שרי אלא

מחוייב לקרוא לנכרי כדי לקיים מצוות סוכה, ואם כן צריך להעמיד פיסקא דתרומת הדשן כשאין נכרי, או כגון שהנר יכבה מחמת רוח או מחמת גשם ובסוכה אין גשם.

[ואם ספק יכבה תליא בנידון דלעיל בספק אם שרינן לומר לנכרי, והנה הכא כבר ספק במציאות, ואם כן יש לומר דהוה ליה דבר שיש לו מתירין, אך לא שייך לומר שיעשה לאחר השבת דהא יפסיד המצוה, וצריך עיון אם בכהאי גוונא פקע דין דבר שיש לו מתירין].

איסור הנאה בסוכה

הנה אמרינן בגמרא סוכה (ט' א') דסוכה אסורה בהנאה מן התורה, דילפינן דכשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה, שנאמר 'חג הסוכות שבעת ימים לה', מה חג לה' אף סוכה לה'.

ויש לחקור בהאי דינא בכמה חקירות:

א. חצי כזית בכל אחד

הנה כתב הרמ"א (סי' תרל"ח סע' א') דהיינו דוקא בישב בהסוכה פעם אחד, אבל אם רק הזמינה לסוכה ולא ישב בה, לא נאסרה, דהזמנה לאו מילתא היא.

והנה אם אכל בב' סוכות בכל אחד חצי כזית יצא ידי חובת כזית בלילה הראשונה ושתיים נאסרו. [כך כתב בגליון חדוותא דאורייתא מאחד מגדולי הדור שליט"א].

ויש לעיין מאימית נאסרת הראשונה, דהנה קודם שגמר בסוכה שניה לא תיאסר, אך כשגמר בשניה האם נאסרת למפרע.

ולכאורה יש לומר דכמו באכל בסוכה אחת, נאסרת רק כשגמר, ואם כן הכי נמי הכא נאסרת הראשונה רק כשגמר לאכול בשניה, ומה איכפת לו שהם ב' סוכות.

והנה לשיטת הבה"ג (מובא בשולחן ערוך סי' תרנ"א סע' י"ב) אם היו הד' מינים מצויים אצלו ונטלם בזה אחר זה יצא.

ויש לעיין מאימית נאסרו, והוה סלקא דעתן שיאסרו למפרע. אך צריך עיון לחלק בין זה ובין אוכל שיעור בסוכה, ואם שם נאסר רק לאחר שגמר הכי נמי הכא. וצריך עיון.

ב. נמצא בב' סוכות

הנה בישן כשחצי גופו בסוכה אחת וחצי גופו בסוכה שניה, נמי שתייהן נאסרת, ואם רוב בסוכה אחת, ומיעוט בסוכה השניה, לא תיאסר השניה.

ואם הוה שליש שליש ושליש, יש לומר נמי דכולן מותרות, כמו במדרס הזב דכל אחת הוי מסייע שאין בו ממש לשאר השתים. [שבת צ"ג א'].]

[מיהו היכן שראשו תיאסר, אך הא מיעוט ראשו שרינן חוץ לסוכה, ויהא הנידון דראשו בשלש סוכות, ונמי יש לומר דשלשתן מותרות].

ג. ישיבת נשים

הנה נסתפק בספר בית השואבה (דיני סוכה ונויה סע' ג') בישבה אשה בסוכה האם נאסרת הסוכה.

ושורש הספק, דמחד גיסא חזינן דאע"פ דנשים פטורות מלולב ושופר וסוכה, מכל מקום הוה כאינה מצווה ועושה, [ולדעת המחבר (סי' תקפ"ט סע' ו') אינם מברכות ולדעת הרמ"א (שם) מברכות], ואם כן יש לומר דליתסר.

אך לאידך גיסא, יש לומר דמכל מקום אינה מצוה גמורה ואינה נאסרת, דהרי אם בלילה הראשונה אכל עבד בסוכה בתור אינו מצווה ועושה, ואף בירך לדעת המחבר, ואחר כך נשתחרר, חייב לאכול שנית. וכן בתקע בשופר או נטל לולב חייב לקיימו שנית. ומשכחת לן דישתחרר ביום טוב, דהיה עבד של גר ומת הגר. [וכן הוכיח בטורי אבן בראש השנה (אבני מילואים כ"ח א' ד"ה אילימא) מהא דאיתא בגמרא (שם כ"ט א') דחצי עבד חצי בן חורין אינו מוציא עצמו].

[אך להראב"ד (ריש תורת כהנים) דלא בעינן אקופי ידא בקרבן נשים, הוה ליה מצוה גמורה, אבל לדעת תוספות בחגיגה (ט"ז ב' ד"ה לעשות) דפליגי על הראב"ד, אם כן לא הוה מצוה גמורה].

ד. סוכת נשים

הנה כתב הרשב"א בעבודת הקדש (ש"ב פ"ו) וכן בחידושי לביצה (ל' ב')

דופן לענין שבת, ובשבת שבאמצע סוכות חשיב רשות היחיד.

ויש לעיין בסוכת נשים אם אמרינן מיגו דהוה דופן לסוכה הוי דופן לשבת:

וצדדי הספק, דלחד גיסא יש לומר דלא אמרינן מיגו, דהרי אם נימא כהצד הנ"ל דאינה נאסרת, הכי נמי יש לומר דלא הוה דופן לשבת.

אבל לאידך גיסא יש לומר דכיון דהסוכה חזי לאנשים חייל עלה דין סוכה ושוב אמרינן מיגו ומהני לשבת.

והנה אמרינן נמי בגמרא סוכה (שם) מיגו איפכא, דמיגו דהוה דופן לענין שבת הוה דופן לענין סוכה, כגון בדופן שלישי דבשבת סגי בלחי ולא בעי טפח שוחק, הכי נמי מהני בשבת דהוה סוכה כשירה.

וכתב הגאון מהר"ל צינץ (ע' בקונטרס עשרים גרה שבסו"ס מגן האלף ס"ק י"ד) דמי שקיבל על עצמו תוספת יום טוב ולא תוספת שבת, כאשר יום טוב ראשון של סוכות חל בשבת, והיתה סוכה דכשירה על ידי מיגו דהוה דופן לשבת הוי דופן לסוכה, בעת התוספת תהא פסולה כיון דטרם קיבל על עצמו תוספת שבת וליכא מיגו.

אך להאמור, אם יש אדם בעולם שקיבל תוספת שבת שפיר דמי, דהרי כמו דנימא בסוכת נשים דחזי לאנשים, הכי נמי נימא בהאי סוכה דחזי למי שקיבל תוספת שבת. [ועוד חידוש לפי זה דיש מצות סוכה בתוספת יום טוב].

ענף ב' – נטילת ד' מינים

ויש להעיר דאמאי נוטל כזה הדס לזכר בעלמא, הרי לכאורה מצאנו כמה אופנים דשרי להוריד הענבים ביום טוב:

א. יאמר לנכרי

הנה בפשוטו אם יש לו נכרי יאמר לנכרי ללקוט הענבים, דהוה ליה שבות דשבות במקום מצוה, [דהרי האיסור מתקן בהדס אינו אלא מדרבנן].

והרי בכגון הא דאמרינן במשנה בראש השנה (ל"ב ב') דאם היה שופר או לולב על אילן, דאין עולים על האילן ביום טוב להורידו, הרי אם יש נכרי יאמר לנכרי לעלות על האילן להורידו.

ב. בין השמשות

תו יש לעיין דיתחייב ללקוט הענבים בבין השמשות דסוף היום טוב, ואע"פ דהוה עדיין ספק יום טוב, מכל מקום הא כל שהוא משום שבות לא גזרו בין השמשות, ואחר כך יטול ההדס כשעדיין בין השמשות, דהרי אכתי הוה גם ספק יום, וספיקא דאורייתא לחומרא. [וכן יעשה בלולב על גבי אילן].

וכי תימא דהוה תרתי דסתרי, דהרי ממה נפשך אם בין השמשות יום היאך יטול הענבים הרי אסור משום מתקן ביום טוב, ואם הוה לילה ומותר ללקוט, אבל כבר אין לו המצוה ליטול דה' מינים.

אך הרי מבואר בתוספות בעירובין (ל' ב' ד"ה ולפרוש) דלא אמרינן כך, אלא גם בתרתי דסתרי לא גזרו בין השמשות. [דהרי כתבו דמכיון דשרינן שבות בבין השמשות בכניסת היום מכיון דהוה ספק יום, הוה ליה עירוב, אע"פ דכל העירוב להצד שזה לילה, ולצד שזה יום לא הוה עירוב].

וצריך לומר דאין הכי נמי, ואיירינן שבין השמשות לא יוכל ללוקטם.

ג. יבקש מהשני לאוכלם

אך יש לעיין עוד, דהנה איתא בשולחן ערוך (סי' תרמ"ו סעי' ב') דמותר לאדם אחר ללקוט הענבים לאכילה. וביאר במשנה ברורה (שם סי' ח') דדוקא איש אחר שלוקטן לאכילה ואינו מתכוין להכשירו מותר, דאע"פ דפסיק רישא הוא אך הרי לא ניחא ליה בהכשר ההוא, משא"כ באותו האיש גופא הוה פסיק רישא דניחא ליה. [אם לא דאית ליה הדסים אחרים לצאת בהן].

ולפי זה הרי יאמר בעל ההדסים לאדם אחר שיאכל הענבים, דלגבי הבעלים שוב הוי שבות דשבות במקום מצוה.

וכמו ביום טוב שני של גלויות, לדעת האוסרים [עיין שערי תשובה סי'

דבסוכת גנב"ך ורקב"ש אין הסוכה נאסרת. ומובא במשנה ברורה (סי' תרל"ח סק"ג).

והנה סוכת גנב"ך היינו סוכת גוים, סוכת נשים, סוכת בהמה, סוכת כותים. חזינן דסוכת נשים אינה נאסרת, ותיקשי, הרי תיאסר מכח ישיבת הנשים, ואם כן יש לפשוט ספיקא דהבית השואבה. [וראיית בספר הלכות חג בחג סוכה ח"ב דף קנ"א הביא ראייה זו].

[ואין לומר שהאשה טרם ישיבה בה, דהרי בכהאי גוונא ליכא לדינא דרשב"א אלא הוה ככל סוכת חג דכל שלא ישבו בה למצות סוכה לא נאסרה הסוכה].

ויש לדחות דאייירי שהנשים אינם מתכוונות בישיבתם למצות סוכה. תו יש לדחות דהוי דומיא דסוכת רועים ישראלים, דאינה לשם חג, אע"פ שתיאסר ע"י ישיבת הרועים, וכשם שתתפרש סוכת רועים תתפרש סוכת נשים, והיינו דבנו סוכה לנשים לישיבת ארעי דכל השנה. אבל הרי לישנא דגמרא (ח' ב') דחידושא דסוכת נשים כשירה אף דלאו בנות חיובא נינהו, אם כן הדרא הראיה לספיקא דבית השואבה. [והעירויני כיון דבנו הסוכה לנשים הוה לא לשם מצוה, ולא דמי לנידון בית השואבה דהסוכה לאנשים והנידון אם אשה אוסרת, ולא אדע אם הסברא נכונה].

מיגו דהוה סוכה

הנה אמרינן בגמרא סוכה (ז' א') דסוכה שיש בה שתי דפנות כהלכתן ושלישית טפח, אמרינן מיגו דהוה דופן לענין סוכה הוה

כוונה לשם מצוה

מי שביום הראשון נוטל ד' מינים שלו, ואחר כך בקשו אחר שיכבדנו ויטול גם ד' מינים שלו, ועשה כן לכבודו, ואחר כך נתברר שהאתרוג שלו טבל או ערלה, האם יצא במה שנטל אחר כך הד' מינים של השני.

א. לא כוון למצוה

הנה בפשוטו לא יועיל, דהרי סבר שכבר יצא ולא נטל שנית אלא כדי לכבד השני, והרי קיימא לן (סי' ס' סעי' ד') דמצוות צריכות כוונה.

ב. לקחו גם לנענועים

אך אם לקח הד' מינים של השני גם להלל לנענועים, [ונתכוין לזכות בהם, דיש לומר דביום הראשון גם להלל בעינן לכס, וצריך עיון, וכמדומה שאין המנהג כן].

בזה באנו לספיקת חלקת יואב (סי' ל"ג) במכוין למצוה דרבנן אם מהני למצוה דאורייתא, ואסיק דמהני.

ג. מכוון לתרי דרבנן

וכן יהא הנידון בפשוטו בחול המועד [דאין צריך לכס], דאינו חייב בד' מינים אלא מדרבנן, האם ייצא בכוונה לקיים רק הנענועים.

ולכאורה נימא דודאי מהני, דהרי כוון לנענועים דהוה גם דרבנן, ואע"פ דבנענועים דיום השני הוה תרי דרבנן, [חדא, הא דניטל כל שבעה, ותו, הנענועים], משא"כ עיקר חיוב נטילת ד' מינים ביום השני הוה רק חדא דרבנן, והרי יש לעיין אם המכוון לתרי דרבנן מהני לחד דרבנן.

ויש לומר דהכי קיל טפי מגוונא דחלקת יואב, ובזה לכולי עלמא יצא, ועכ"פ למסקנת החלקת יואב ודאי שפיר דמי.

הדס שענביו מרובים

הנה אמרינן בשולחן ערוך (סי' תרמ"ו סעי' ב') דהדס שענביו מרובים על עליו פסול, ואם מיעט ענביו כשר, ואין ממעטים אותם ביום טוב לפי שהוא כמתקן.

תו אמרינן (שם סעי' י"א, ושם במשנה ברורה ס"ק ל"ו) דאם אין לו ביום טוב אלא הדס כזה שענביו מרובים מעליו, נוטלו לזכר בעלמא כדי שלא תשתכח תורת לולב אבל אינו מברך עליו.

תצ"ו סק"ב) לבן חוץ לארץ שיש לו יום טוב שני לומר לבן ארץ ישראל לעשות בשבילו מלאכה, דמכל מקום בפשוטו יהא מותר לו לומר לבן ארץ ישראל למיעבד שבות לצורך מצוה דלא גרע מנכרי.

[וכי תימא דמכל מקום גרע דהישראל בתורת שליחות ואם כן יתחייב המשלח, אך הא חזינן (שו"ע סי' רס"ג סעי' י"ז) דשרינן למי שקיבל תוספת שבת לומר למי שלא קיבל תוספת שבת לעשות מלאכה ולא אמרינן דהוה ליה כאילו עשאה בעצמו מכח שליחות. ועיין תשובות הגרע"א (קמא סי' קצ"ד)].

אמנם זה תליא במי שעושה לדעת חבירו אם שדינן עליה כל הכוונות של המשלח. [ודן בזה הגאון לבושי שרד (ספר נאות דשא שיצא מכתב יד בתשובות שבסוף הספר). וכן דן בזה בתשובות ויען דוד (מהגאון ר' חיים יוסף דוד וייס שליט"א או"ח סי' נ)].

וכן תליא זה בדינא דמהרי"ק (שורש קל"ז) בהעושה מלאכה בשבת עבור אחר וכל מטרתו רק להמלט מהמצוה אם חשיבא צריכה לגופה או לא, דדעת מהרי"ק דהוה אינה צריכה לגופה. [ועיין בתשובות בית יצחק (או"ח סי' ל"ד אות ו', ואות י') דדייק מדברי התוספות בשבת (ע"ב ב' ד"ה הניחא) דלא סברי הכין].

וכן עיין בדברי המשנה ברורה (סי' ש"ב סעי' א' שם ד"ה והוא) לענין מי שמנקה בגד חבירו וחבירו מקפיד ואיהו לא מקפיד. [ועי"ע מה שהבאנו בזה בפרשת ויקהל פקודי תשע"ג].

מפסיקין ליטול לולב

הנה אמרינן בשולחן ערוך (סי' תרנ"ב סעי' ב') דאסור לאכול קודם שנוטל הלולב. ואם שכח והתחיל לאכול, ביום הראשון שחייב בנטילת לולב מדאורייתא, חייב להפסיק לאכול כדי ליטול לולב.

אמנם כל זה בהתחיל לאכול באיסור, אמנם בהתחיל לאכול בהיתר, כגון שהתחיל לאכול יותר מחצי שעה קודם שהגיע עלות השחר, אפילו ביום הראשון אינו צריך להפסיק. [בדאינא שהות ביום].

אמנם לענין תפילה אינו כן, אלא מפסיקין אף בהתחיל בהיתר כגון שהתחיל לאכול חצי שעה קודם עלות השחר, כיון דאסמכוה אקרא 'ולא תאכלו על הדם'. (שולחן ערוך סי' פ"ט סעי' ה' ומשנה ברורה שם ס"ק כ"ט דהעיקר כדעה הראשונה).

והקשה הט"ז (סי' תרנ"ב סק"ד) אם כן אמאי מהני התחיל בהיתר קודם עלות השחר לענין לולב, הא בלאו הכי צריך להפסיק סעודתו משום חובת תפילה. [וכל שכן ביו"ט שצריך גם לעשות קידוש].

א. תירוצי הבכורי יעקב

הנה תירץ בבכורי יעקב (שם) דאיירי בהתחיל לאכול קודם עלות השחר, אלא באמצע סעודתו הפסיק כדי להתפלל ולעשות קידוש, ואחר כך שכח ליטול לולב אלא חזר להשלים סעודתו, דבזה אמרינן דמשום לולב אין צריך להפסיק ומותר לגמור אפילו ביום ראשון כיון דהתחיל בהיתר.

ב. טענת המשנה ברורה

אך כתב במשנה ברורה (ביאור הלכה שם) דלא ברירא תירוצי הבכורי יעקב, דהרי כיון דכבר הפסיק סעודתו כדי להתפלל, ומדינא אם לא היה שוכח היה מחוייב ליטול הלולב קודם שיאכל, וכי בשביל ששכח לעשות כן מקרי התחיל בהיתר.

אך לענ"ד יש לעיין בסברת המשנה ברורה, דהנה יש לדון בהתחיל בהיתר לפני מנחה ולפני קריאת שמע של מעריב ולפני תפילת מעריב ולפני הבדלה, והיה צריך להפסיק למנחה, דהוה הזמן עובר, הרי יחזור לסעודתו אף לאחר השקיעה, האם נימא דכבר הפסיק סעודתו והיאך ימשיך, אלא דלגבי הני אכתי הוי בסעודתו, אם כן הכי נמי בנידון הט"ז והבכורי יעקב.

ג. לדון לבאר דברי המשנה ברורה

אמנם יש לחלק, דהא דמפסיק למנחה, לא דחייב להפסיק, אלא מפאת המציאות שאינו יכול להתפלל ולאכול ביחד, אבל אין איסור באכילתו, משא"כ בגוונא דהמשנה ברורה, התם חייב להפסיק

לאכול בשביל להתפלל מפאת איסורא, דהרי אסור לאכול לפני תפילת שחרית משום 'לא תאכלו על הדם', ואם כן בזה נימא דבאמת כבר לא חשיב התחיל בהיתר.

ד. פורס מפה ומקדש

אך העירו דאכתי יתיקשי מהא דפורס מפה ומקדש, ואחר כך ממשיך באכילתו אף שעכשיו סמוך לקריאת שמע של ערבית, ולא אמרינן דכיון דהפסיק לקידוש היאך ימשיך לאכול, ובאופן זה ליכא לתירוצי הנ"ל.

לולב שאול בלא ברכה

הנה כתב במשנה ברורה (סי' תרמ"ט ס"ק נ') דבשאל ביום טוב שני, איכא דסברי דיצא דלא עדיף מחול המועד, דהרי אנו בקיאים בקביעת דירחא, ואיכא דסברי דלא יצא, דכיון דאנו עושין משום ספיא דיומי אפשר דדינו כראשון.

ולכן אם יש לו רק שאול, אין צריך לטרוח לקחת לולב שלו אלא נוטל לולב שאול, רק לא יברך עליו.

וקשיא לי בגוה, נהי דקיים המצוה דהרי יש על מי לסמוך, אך הרי אין לו הברכה, ואין לקיים מצוה בלא לברך עליו, דהרי קיימא לן (משנה בתרומות פ"א מ"ו) דאלם לא יתרום מכיון דאינו יכול לברך.

א. מצוה מופקעת מברכה

נלענ"ד ליישב, דהא דאלם לא יתרום, היינו מכיון דאותה מצוה דהפרשת תרומה הוה מצוה ודאית, אלא האדם המקיימו אינו יכול לברך, והרי אין לקיים מצוה בלא ברכה, משא"כ בנידון דידן, עצם המצוה דלולב שאול ביום טוב שני מופקעת מברכה, דלענין ברכה יש לחוש דילמא אינו יוצא בשאול.

תדע, דהרי מותר לעשר בשני ימים טובים בחוץ לארץ על תנאי, וכהא דאמרינן במשנה בעירובין (ל"ט א', ופירש"י שם) דמתנה אדם על הכלכלה של טבל ביום טוב ראשון של ראש השנה, ואומר, אם היום חול תהא זו תרומה על אלו, ואם היום קודש אין בדברי כלום, דהרי אין מגביהין תרומה ביום טוב, ולמחר אומר, אם אתמול קדש והיום חול, זו שאמרתי אתמול תהא עכשיו תרומה על אלו, ואם היום קדש ואתמול חול, כבר היא תרומה מאתמול, ואוכל הכלכלה המתוקנת ומשייר התרומה.

והנה אינו מברך על האי הפרשה, דהרי כל יום הוה ספק, ותיקשי, הרי יש כאן מצוה ממה נפשך בלא ברכה, אלא על כרחך כהנ"ל דשאני היכא דמצד המצוה לא שייך לברך עליו.

ב. ט"ז לענין ציצית

הנה כתב הט"ז (סי' תקפ"א סק"ב) דהשליח ציבור לסליחות באשמורת הבקר, צריך להתעטף בטלית אבל לא יקח טלית שלו, דהרי להרא"י (הלכות קטנות הל' ציצית סי' א') חייב בברכה בכסות המיוחד ליום אפילו לבשו בלילה, ואם כן למה יכניס עצמו תחילה לזה שילבש דבר שיש בו ספק ברכה ולא יברך, אלא יקח טלית חבירו, והרי אין לברך על טלית שאולה, וכל שכן כאן דלא נתכוין אלא משום צניעות בעלמא.

חזינן מדברי הט"ז דלא יקח טלית אם אינו יכול לברך עליו, אע"פ דהא דאינו מברך עליו הוה מצד הטלית. אך יש לומר דדבריו הם רק להנהיגה טובה.

ג. בדיקת חמץ

הנה כתב בשער הציון (סי' תל"ג סק"ה) דאין לעשות לכתחילה בדיקת חמץ בליל י"ג, דאף דמצד הבדיקה אין קפידא בזה, מכל מקום יש למנוע מזה, משום דמפסיד הברכה, דהרי קיימא לן דהבודק קודם הזמן לא יוכל לברך, והוה דומיא להא דערום לא יתרום משום שאינו יכול לברך.

חזינן דאע"פ דהמניעה הוה מצד המצוה אפילו הכי אמרינן דדמיא להא דאלם לא יתרום.

ואולי שאני בבדיקת חמץ דהיא מצוה ודאית, ורק זמן המצוה היא ספק, משא"כ בנידון דאתרוג שאול ובנידון דכלכלה, עיקר המצוה הוה ספק, ובזה אמרינן דאין צריך לטרוח.

ענף ג' – דפנות קודם לסכך

ד. טפח שלא כנגד האדם

אך אשיחה אשר עם רוחי ואדברה וירוח לי, דיש ליישב דברי הפרי מגדים בעוד אופן, והיינו דהטפח הסמוך לסכך אינו כנגד האדם, אלא מרוחק הימנו יותר מג' טפחים, ואם מרוחק הימנו והלאה כלפי חוץ, הנה כל הסכך קיבל שם אהל, אבל לענין האדם, חשיב מחיצה המתרת שאסור לעשותו בשבת, דהרי האדם לא חשיבא המשך של מחיצת הטפח שהוא כלפי חוץ, [וצריך עיון לומר דהאדם חשיבא המשך של טפח, דהרי האדם מתיר רק מלפנים והטפח לא מהני להתיר שם].

וכן אם הטפח כלפי פנים בתוך ד' אמות, והאדם עומד כלפי חוץ ויפעול כאן דופן עקומה, האם נוכל לומר כאן דיש כאן המשך של טפח למחיצה מתרת.

ואולי בהני ב' גווי מכל מקום הוי המשך, ואנוכי לא אדע, אך תירוץ הקודם דלבוד כמדומה שהוא טוב וישר.

ה. רוח רביעית

תו יש ליישב, דהנה זה פשוט דסגי בטפח סמוך לסכך בשלש רוחות, דהרי לסוכה סגי בג' דפנות. והשתא יש לעיין אם היה טפח סמוך לסכך בשלש רוחות, אבל הדופן שעשה הוא ברוח רביעית, דהסוכה כשירה, אבל בפשוטו אין כאן מוסיף טפח להתיר עשיית מחיצה.

אלא דתיקשי דיעמיד האדם תחת הטפח ואז יוכל להודיעו. ויש לומר דאיירי באופן שלא שייך שיעמידנו שם.

ו. אחרי הז' טפחים

יש לומר עוד יותר מזה, שהיה טפח לאורך ז' טפחים ברוח אחת, אבל הסוכה ארוך יותר, והמחיצה שעושה הוא באותה רוח אבל לא תחת הטפח, באופן שאין כאן מוסיף אבל הסכך שפיר כשר.

ז. נעשה טפח מהסכך

עוד יש לומר שעשה הדופן בתחילה קודם לסכך, ולאחר שנכנס היום טוב נפל חלק מהסכך באופן שיש בסוף הסכך טפח למטה, ואחר כך נפלה הדופן. [והיינו דלא היה שעה דהיה סכך בלא דפנות, דמתחילה היה דפנות גמורות, ואחר כך לפני שנפלו הדפנות נעשה מחיצת טפח מהסכך].

דבזה שפיר חשיב דפנות קודם לסכך, ויכול למיעבד דופן חדשה, אבל היתירא דמוסיף על טפח יהא תליא בהא דדנו הפוסקים (עי' חיון איש או"ח סי' נ"ב סק"ח ד"ה כתב) אם בעינן טפח ששרי להוסיף עליו מערב שבת ומערב יום טוב.

ח. החליף מחיצה במחיצה

תו יש ליישב, דבאמת ליכא טפח, והיה אדם מערב יום טוב לשם מחיצה, ואחר כך סיככו, ואדם זה רוצה לילך ומביאים אחר במקומו, דהסכך ליכא למפסילה דלא היה בפסול, משא"כ איסור מחיצה מתרת איכא, דהרי מחליף מחיצה במחיצה, ואין כאן התחלה של טפח. אבל לישנא דסוגיא דעירובין (שם) לא משמע דאיירי בכהאי גוונא.

ויש לעיין באמת כשהיתה מחיצה קודמת לסכך, אלא רוצה להעמיד מחיצה אחרת לפניו, [כגון כדי להרויח פחות מג' טפחים סכך פסול], והאי מחיצה הוה לאחר הסכך, והוה סילוק מחיצה למחיצה הקודמת מהו.

ויש לומר דתליא אם אמרינן תעשה ולא מן העשוי כאשר בבת אחת, דתליא בב' תירוצי התוספות שהבאנו לעיל (אות ג'), ואם כן נוכל להקל מספק ספיקא.

אבל באמת לאחר העיון, נראה דכאן לכולי עלמא כשר, דהא כל הזמן יש לסכך שם סכך, ומאי איכפת לן שנשתנו הסיבות, ולא דמי לדברי התוספות שאם קודם הסיכוך לא היה שם סכך, ורק בעת הסיכוך נעשה סכך. [וראיה לזה מפי תקרה דאיתא בגמרא (י"ח ב') דמהני, ולרוב הפוסקים מיתוקמא כשהיתה מחיצה ונפלה].

[ועוד יש לדחות דמביאין האדם ואחר כך מנענעים הסכך ע"י נכרי].

הנה איתא ברמ"א (סי' תרל"ה סעי' א', ומשנה ברורה שם סק"ט) דצריך לעשות קודם הדפנות ורק אחר כך הסכך, וטעמא, דבעינן דבשעה שהוא עושה הסכך יהיה הסכך נעשה לשם צל דהיינו אהל, וכל שאין מחיצות אלא גג לחוד אינו קרוי אהל. (ומקורו בהגהות מיימוני פ"ה מהל' סוכה אות מ').

והקשה בפרי מגדים (א"א סי' תר"ל סק"ט), דהנה אמרינן בגמרא עירובין (מ"ד א', וכן קי"ל בשו"ע סי' תר"ל סעי' י"ב) דיכול לעשות מחבירו דופן לסוכה כדי להכשיר הסוכה, רק ביום טוב צריך שלא יידע אותו שהועמד שם שבשביל מחיצה הועמד שם, דאי לא הכי מכיון דידוע דמכשיר הסוכה בעמידתו, אם כן הרי עושה מחיצה המתרת, והוא בכלל עשיית אהל עראי דאסור ביום טוב.

ותיקשי, היאך מעמידין אדם למחיצה בסוכה כשאין יודע, הרי הוה סוכה פסולה, דהרי הסכך קדם לדפנות.

ויש לדון ליישב בכמה אנפי:

א. טפח סמוך לסכך

בפרי מגדים (שם) דחה דאיירי באופן שיש טפח סמוך לסכך. והרי אם עשה דופן סמוך לסכך ברוחב טפח ולאורך כל הסוכה, כבר יכול לסכך, דכל שיש מחיצה טפח מקרי אהל ושם סוכה על הסכך, ואחר כך יכול להשלים הדפנות, דהוה מוסיף על האהל שהיה מעיקרא דשרינן. [כמו בחוטט בגדיש].

אך בבית השואבה נחלק עליו בזה, דאין לומר דאיירי בהכי, דהרי אם כן שרי אף בידוע שעומד משום מחיצה, דהרי מותר לעשות מחיצה המתרת כשיש כבר מחיצת טפח.

ב. נעשה בהכשר

ברב פעלים (או"ח ח"א סי' ל"ב) כתב ליישב דאם בשעת כניסת החג היה דפנות ורק אחר כך נפל, אם כן הרי נעשה בהכשר, ואז אין בזה משום תעשה ולא מן העשוי. אך הא נחלקו בזה הפוסקים. [נא"ה, עיין מגן אברהם סי' כ"ג סק"א, שערי תשובה סי' תרכ"ו סק"ז].

[ובספר הלכות חג בחג על סוכה (דף ל"ג) כתב כישוב הנ"ל, וכתב דכן מוכחא בגמרא עירובין, דאין לומר כדחית הפרי מגדים מחמת טענת הבית השואבה. אך לענין צריך עיון דאין הכרח מהגמרא דיש ליישב כדברינו דלקמן].

אך לדינא יש לדון דשרי, דיש ספק ספיקא להיתירא, חדא, דיש לומר דכל דינא דהגהות מיימוני, אף אם פסול בדיעבד [נדל כהב"ח דהכשיר בדיעבד], מכל מקום היינו רק מספק. תו, דבתעשה ולא מן העשוי כשנעשה בהכשר, נמי יש לומר דהוה ספיקא דדינא וכהנ"ל, ואם כן הוה ליה ספק ספיקא לקולא. וראיתי בשלמי תודה על סוכה (סי' ל"ב עמוד שצ"ד) שהביא בשם חוט שני להקל בנפלה המחיצה דמותר לחזור ולהעמידה.

ותליא נמי בעשה דופן לאחר הסכך, אך היה ספק אם היה שם טפח סמוך לסכך, אם נימא להקל ספק ספיקא, וכן היה נלענ"ד, ובפרט דהב"ח מקיל בהאי דינא.

ג. טפח על ידי לבד

הנה נלענ"ד דאם אין דופן טפח, אלא רק דופן פחות מטפח וסמוך לסכך תוך ג' טפחים, נמי מהני, דהרי אמרינן לבד וחשיב אהל.

אבל יש לדון, שהרי הטפח חל עם הנחת הסכך, דהא רק כשיש הסכך אמרינן לבד, ואם כן באנו לנידון אם שפיר דמי היכא דנעשה סכך כשר בבת אחת עם הנחתו, ודנו בתוספות (סוכה י"ג ב' ד"ה אם) בנידון זה לענין המסכך בפירות דרק באותה שעה שחל שם סכך אז אינם מקבלים טומאה. [ותליא בתירוצים בתוספות שם].

[והנה בבאיור הגר"א (סי' תרל"ה) כתב ראה להאי דינא דבעינן דפנות קודם לסכך, מהא דדיינינן פי תקרה בסוכה, וכתב רש"י דהיתה מחיצה ונפלה, ותיקשי למה לי למימר שהיתה מחיצה, אלא דבלא זה קדם הסכך, וכתב הגר"א מפאת דלפי תקרה בעינן ד' טפחים, ומשמע דאם בכל דהו הוה אמרינן פי תקרה היה כשר, ותיקשי הוה ליה בבת אחת, ויש לומר דהגר"א קאי להני תירוצי בתוספות דכשר בבת אחת].

ולאור האמור יש ליישב קושיית הפרי מגדים, דהרי טפח דלבוד מהני לענין שם אהל, ואם כן הוה דפנות קודם לסכך, אך לענין להשלים מחיצה דהיתר בשבת, הא לא מהני, וכמו שכתב בחזון איש (או"ח סי' נ"ב סק"ח).

חוטט בגדיש

הנה אמרינן במשנה בסוכה (ט"ו א') החוטט בגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה. ואמרינן בגמרא (ט"ז א') דמכל מקום אם יש שם חלל טפח במשך שבעה, כבר חשיב אהל, ואחר כך כשחוטט בו מלמטה למעלה עד שמגביה את החלל לשיעור גובה עשרה, אין זו עשייתו, שהרי אינו מתקן אלא הדפנות, ובדפנות לא אמרינן תעשה ולא מן העשוי. והקשה בחזון איש (סי' קמ"ד סק"ה) דלסיגי אף בד' ומשהו, ופחות ג' טפחים סכך פסול לית לן בה.

ענף ד' – ב' סוכות שנתערבו

הנה בהיה לאדם רק ב' סוכות, אחת כשירה ואחת פסולה, ואינו יודע איזה הכשירה ואיזה הפסולה. כגון שבאחת יש סכך גזול ובשניה אין גזול, ואינו יודע איזה הגזול. [והעירוני דבזה הדין דיחזיר איזו שריצה מפתת המוציא מחבירו עליו הראיה, ואם כן הסוכה השניה יהא כשר. אך יש לומר דאיידי באופן דיתברר למחר איזה הגזולה].

או כגון שבאחת סיכך במחומר ואחר כך קצצו, ואינו יודע איזו, ואין לו פנאי לנענע הסכך של שניהם.

והשתא הנידון מה יעשה לקיים חובתו לאכול בסוכה בלילה הראשונה שיעור כזית, והרי אז אסירא לאכול גם כזית חוץ לסוכה, ויש לחוש שהראשונה פסולה ואכל כזית חוץ לסוכה.

[וכן יש לשאול, מה יעשה בשאר הימים כאשר רוצה לאכול, דהרי אם יאכל באחת מהם, דילמא היא פסולה, ונמצא אוכל מחוץ לסוכה].

א. ודאי מצוה וספק ביטול מצוה

הנה אם אכילה חוץ לסוכה לא מקרי איסור אלא ביטול מצוה, נמצא דאם יאכל בשתייהם, יקיים ודאי מצות עשה דאכילה בסוכה בלילה הראשונה, ויבטל ספק עשה דהרי אם הראשונה פסולה נמצא דאכל חוץ מהסוכה, אך אם לא יאכל בלילה הראשונה באף אחד מהם, ודאי יבטל מצות עשה דאכילה בסוכה בלילה הראשונה. ואם כן ודאי נימא דיאכל כזית בשתייהם דהוה רק ספק ביטול עשה.

ב. קום ועשה או שב ואל תעשה

אך כל זה להצד דאכילה חוץ לסוכה הוה רק איסור של שב ואל תעשה, אבל אם הוה איסור בקום ועשה, הרי עדיף שלא יאכל כלל, דאז רק ביטול מצות סוכה בשב ואל תעשה, משא"כ אם מספק אוכל מחוץ לסוכה, מספק עשה איסור בקום ועשה דאכילה מחוץ לסוכה. ובזה תליא נמי אם בשביל להשיג לולב יצטרך לאכול חוץ לסוכה [בגוונא דאין פטורא של שלוחי מצוה כגון שצריך לאכול קודם צאתו לדרך], דהנה ודאי לא שרינן לאכול ודאי שיעור מחוץ לסוכה, דמאי אולמיה לבטל מצות סוכה כדי שלא לבטל מצות לולב.

אלא יש לדון דשרינן לאכול ספק שיעור, דאם אינו מבטל אלא בשב ואל תעשה, נמצא דמבטל סוכה מספק כדי שודאי לא לבטל לולב. אמנם אם אכילה מחוץ לסוכה הוה איסור בקום ועשה ודאי לא שרינן, דאין לעשות איסור בקום ועשה אפילו מספק, כדי שלא לבטל מצוה אחרת.

ולענ"ד הוה שב ואל תעשה, וכן מבואר בלשון הגרע"א (סוכה כ"ה א') דמשום הכי איכא פטור דעוסק במצוה דיש כאן ביטול מצות עשה בשב ואל תעשה. [ענין אור שמח (פ"ה מהל' שבועות הי"ח, ט"ו מאכל"א הי"י ד"ה ולכן) וענין בבכורי יעקב (סי' תר"מ ס"ק י"ט) מה שכתב על הפרי מגדים].

ג. דבר מיותר

הנה יש לעיין לפום הסברא שכתבנו במקום אחר, דאע"ג דספק חמור קיל מודאי קל, מכל מקום מי שאינו יודע אימת שבת, יעשה בכל יום מלאכות לצורך פרנסתו של אותו יום, אע"פ דכך ודאי עובר ביום אחד, דיום אחד ודאי הוה שבת, אבל אין לעשות ביום אחד מלאכות לצורך פרנסתו לכל השבוע, אע"פ דכך אולי לא עשה מלאכה כלל דאולי אותו יום אינו שבת, מכל מקום הרי אם הוא שבת עשה דברים מיותרים שהם לא בשביל שבת אלא לצורך יום חול. ואם כן הכי נמי אם אוכל בב' הסוכות, הרי הוה ספק ביטול עשה להצד דהראשונה פסולה, וגם עשה כאן דבר מיותר.

אך העירוני, דבפשוטו אם יכול ביום אחד לעשות עוד שש

וראיתי בהגהות גאון אחד שליט"א ליישב, דאתי שפיר לדברי הגהות מיימוני, דהשתא אם יחטוט נמי, המחיצה דהשתא היתה לאחר הסכך. אבל לפי דברינו אין ליישב כן, דגם במחליף דופן בדופן חשיב שהדפנות קודמים לסכך.

ועל דרך צחות יש לומר דהאי גדיש יש בו גם חמה, אלא דצלתו מרובה, אך אם יהא שם ג' טפחים סכך פסול, יצטרפו בהדי החמה, ולהכי בעינן ז' על ז' שאז תהא צלתו מרובה, ואם כי הדברים נכונים לדינא, אין התירוץ אלא על דרך צחות לאוקמי האי גדיש כבהאי גוונא.

גרוגרות בשנוי דאסור רק מדרבנן, או בכל יום כדרכו, יש לומר דיעשה ביום אחד, אף שאולי מיותר. והנה לאכול חוץ לסוכה כשאין לו סוכה, לשיטת המרדכי (מנחות הלכות קטנות אות תתקמ"ד) הוה רק דרבנן, ואם כן הכא נמי נתיר לעבור הדרבנן.

ד. אין לו סוכה יכול לאכול בבית

הנה יש לדון בעוד סברא דיאכל בב' הסוכות, דהנה באמת יש לברר, מי שאין לו סוכה, כגון שנפלה ברוח מה יעשה. ומשמע דאם יכול להגיע לסוכה מיד חייב להגיע, אבל אם לא מיד, יהא פטור.

והשתא לפי זה בנידון דידן שפיר דמי לאכול בשתייהם ולצאת ממה נפשך כזית של לילה הראשונה, דאם נאמר שאסור לו לאכול אם כן אין לו סוכה ויכול לאכול בביתו.

ובאמת אשכחן כעין זה בפרי מגדים (מובא בשער הציון סי' תר"ל ס"ק ל') דאם יש לו רק סוכה שכשירה מספק, כגון שבנה על הגג עם ארבעה קונדסין, יאכל בה ולא יאכל בביתו, חזינן דשרי ליה למיכל בספק סוכה.

נמצא בנידון דידן בלילה הראשונה יאכל בשתייהם, בכל אחת כזית, וייצא ממה נפשך, וגם נמצא שאכל חוץ לסוכה, אבל האי אכילה שמחוץ לסוכה הוי רק ספק, כיון שאם הראשונה כשירה הרי כבר יצא, ומותר לו לאכול כזית מחוץ לסוכה דהוי אכילת עראי, רק אם הראשונה פסולה אזי הרי אסור לאכול גם כזית חוץ לסוכה, נמצא דמדינא שרי לאכול בשתייהם, ואע"ג דיש ספק שמא אכל כזית חוץ לסוכה אך מכל מקום שרי, דאם נאסר עליו הרי אין לו סוכה, והלכך שפיר אכיל גם בסוכה פסולה.

והנה זה תליא, במי שיש לו סוכה כשירה, ויש אנס האומר שלא יכול לאכול בסוכה כזית של לילה הראשונה אלא אם כן יאכל קודם בחוץ כזית, האם דיינינן ליה כאין לו סוכה ויכול לאכול מחוץ לסוכה, או דילמא מכיון שכשיאכל יכול לאכול בסוכה הכשירה, שוב לא שרינן ליה. ואם נימא כהצד הראשון דחשבינן ליה כאין לו סוכה, אם כן בנידון דידן יוכל לאכול.

ה. יאכל ספק כזית

הנה כל זה מדינא, אך מדת חסידות אף כשאין לו סוכה לא לאכול בבית. וכדחזינן מעשה רב של הגר"א בבית הסוהר. [בספר מעשה רב (אות רכ"א בהגהות ס"ק ב') מובא דכשהיה הגאון בבית האסורים בחג הסוכות, התאמץ בכל כוחו ורץ ממקום למקום והחזיק בריסי עיניו ועשה כל התחבולות כדי שלא ישן חוץ לסוכה אפילו שינת עראי עד שהושיבו אותו בסוכה].

והשתא היאך ייצא האי מידת חסידות, הרי אם יאכל בשתייהם, אולי הראשונה פסולה ואז אכיל כזית חוץ לסוכה.

ויש לדון דאיכא עצה דיאכל בשתייהם ספק כזית, דהנה אין איסור בראשונה, דאיכא ספק ספיקא דלא אכל כזית מחוץ לסוכה, דדילמא הראשונה כשירה, וגם אם פסולה דילמא אכל פחות מכזית.

והשתא יאכל בשניה כזית, דנמי ספק ספיקא, דילמא השניה כשירה, ואף אם הראשונה הכשירה, דילמא אכל בראשונה הכזית.

אך זה אינו, דסתרי אהדדי וממה נפשך עבר איסור, דכשיאכל בשניה כזית יש כאן ממה נפשך שביטל מצוה, דאם הראשונה כשירה הרי אכל רק ספק כזית ולא יצא, ואם הראשונה פסולה הרי אכל ספק כזית מחוץ לסוכה.

ואם יאכל גם בשניה ספק כזית, ונימא ספק ספיקא, דדילמא השניה כשירה, ואף אם הראשונה כשירה, דילמא אכל כזית. אך גם הכא סתרי אהדדי, והלכך האי עצה אינה מועילה.

ו. הוכחה ממילה בבין השמשות

הנה כתבנו לעיל (אות ב' הי"ל) דלהצד דאכילה חוץ לסוכה חשיבא כביטול עשה בקום ועשה, אם כן חמירא, ולא יהא היתר לקיים מצות עשה דסוכה על ידי ביטול בידים של ספק עשה.

והנה יש להוכיח האי יסוד, דהנה חזינן בגמרא שבת (קל"ג ב') דאם מל מילה בזמנה בשבת ושקעה חמה ועדיין לא פרע, חייב לפרוש, דהרי בלילה אינו מקיים מצות מילה והוה חבורה שלא לשם מצוה, אך הרי המל ולא פרע כאילו לא מל, נמצא דכיון דלא פרע לא קיים מצות מילה בשבת אלא עשה חבורה שלא לצורך וחייב להביא קרבן.

ותיקשי, הרי הוה בין השמשות דהוה ספק יום ספק לילה, ואם כן הא יכול להמשיך למול ואז דילמא יממא ויציל עצמו מחילול שבת ודאי על ידי חילול שבת ספק.

והרי בפשוטו אם בשביל לרדות הפת שהניח בתנור בשבת שלא תיאפה בשבת יצטרך בשביל זה לבטל עשה, כגון בלילה הראשונה של סוכות שחל להיות בשבת ונמצא בסוף זמן אכילת לילה הראשונה ונזכר שהניח פת בתנור ותיאפה אם לא ירדוה, ואם יצטרך קודם לילך לתנור לרדותה לא יוכל לילך לסוכה לאכול האי כזית, ודאי נימא ליה לרדות, דלמנוע חילול שבת חמיר.

[מיהו הכא החמור בעבר והעשה בעתיד, ותליא בספיקא דהגרע"א (חולין פ"א א' ד"ה מסופק) באותו ואת בנו שהאם קרבן ושחט הבן אם חייב לזרוק הדם ובזה יהא שחיטה ראויה, אע"פ דבזה יעבור למפרע על איסור אותו ואת בנו. וברשב"א (גיטין פ"ג א' ד"ה מתנה) איתא דיבטל עשה דמצה ולא יעבור על אשת איש למפרע. ואולי אשת איש חמירא מלאו, והשתא יש לעיין שבת מהו].

ואם הניח הפת בין השמשות ובשביל לרדותה יצטרך לבטל עשה, בזה לא שרינן, דודאי ביטול עשה חמירא מספק חילול שבת, [כאשר

נרדם חוץ לסוכה

הנה יש לדון במי שנרדם חוץ לסוכה, ויכול להכניסו לסוכה ישן, האם חייב להקיצו ואחר כך יכנס לסוכה ישן.

ולכאורה יש למיעבד הכי, דאם לא כן הא ישן בסוכה בלא כונה למצוה, ואין כאן קיום מצוה אלא הוה כישן חוץ לסוכה.

אך יש למידן ה' טעמי דלא יצטרך להקיצו. אמנם את כולם יש לדחות וכדלהלן.

א. אינו חוץ לסוכה

חדא, דנהי דלא קיים המצוה, מכל מקום כשאין לו הקיום עדיין לא חשיב כנמצא חוץ לסוכה, וכמו שכתב במנחת חינוך (מצוה שכ"ה ס"ק ט') לענין סוכה גזולה, דבלא קרא מיוחד לפוסלו, דהפסול יהא רק משום מצוה הבאה בעבירה, אם כן אם אכיל בסוכה גזולה, נהי דלא קיים המצוה, מכל מקום הסוכה הוה סוכה ולא ביטל מצוה ולא חשיב כיושב חוץ לסוכה.

אך במשנה ברורה (ס"ו ס' ע' ד' ביאור הלכה ד"ה ויש) מבואר לא כך, דהרי כתב דבהולך בבגד של ד' כנפות ואינו מכוון בלבישתו לשם מצות ציצית, לא רק אינו מקיים מצות ציצית, אלא הוה ליה כהולך בד' כנפות בלא ציצית.

ב. ישן פטור ממצות

תו, יש לומר דישן פטור מהמצוות, ואם כן לא יצטרך כלל להכניסו לסוכה, וכל שכן דאינו צריך להקיצו.

אך הא חזינן (משנה ברורה ס"ו ח' סקמ"ב) דהישן בטליתו בלילה אינו מברך עליו כשקם, דהרי לדעת הרא"ש (הלכות קטנות ה' ציצית ס"א א') דכסות יום חייבת גם בלילה, אם כן לא היה באמצע זמן פטור.

ותיקשי דעכ"פ כשאדם ישן הוה פטור ממצוות, נמצא דהיה באמצע הפסק זמן דפטור, אלא שמעינן דאדם חייב במצוות גם בעת השינה, נמצא דהשינה לא הוה הפסק זמן דפטור.

נמצא דהוה הדין לענין מצוות סוכה מקיים מצוה גם בשעת

גם החילול בשב ואל תעשה], אבל לבטל ספק עשה כאשר הכניס לתנור בין השמשות, ודאי נימא ליה למיעבד הכי, דחמירא ספק חילול שבת בשב ואל תעשה מספק ביטול עשה בשב ואל תעשה.

ואם כן תיקשי אמאי לא ימול בבין השמשות, הא יש ספק ביטול עשה דמילה כנגד ספק הצלה מחילול שבת, והרי חמירא ספק חילול שבת מספק ביטול מצות עשה.

ונצטרך לומר דלגמור למול בלילה חשיבא ביטול מצוות עשה בקום ועשה, ואף שהוה רק ספק לא שרינן, ואם כן הכי נמי לא נתיר לאכול חוץ לסוכה מספק על מנת שיקיים מצות סוכה ודאי, כיון דחשבינן לה ביטול עשה בקום ועשה.

אבל יש לדחות ראיה זו, דבהא דגומר למול, ליכא רק ספק מעשה בידים דביטול עשה דמילה, אלא איכא גם ספק מעשה בידים דחילול שבת, דהרי אם מהלינן אחר השקיעה דילמא הוה לילה ומכל מקום הוה תוספת שבת לאחריה. [וזוהי תוספת שבת מן התורה, ואם מדרבנן והכא הוה ליה ספק דרבנן, אכתי צע"ק].

תו יש לדחות, דאיכא חשש דחילול שבת בידים, דהרי שמא בין השמשות יתחלף באמצע המילה, וחצי נעשה בשבת וחצי בחול, נמצא דמל בידים בשבת כאשר לא יוכל לגמור.

אך לדברי הגרע"א בכמה דוכתינן (או"ח ס' תצ"ה, גנזי הגרע"א סי' כ"א) הרי בזה יש היתר של ספק ספיקא, שמא כולו מהיום ושמא כולו מהלילה, ואם כן לא אתי שפיר. [ולהגרע"א נמי לא אתי שפיר דהחיה דתוספת שבת, דהרי יכול להמתין עד אמצע בין השמשות, דכל זמן התוספת לגיסא דלילה].

[אבל יש לעיין בדברי הגרע"א, דהנה אמרינן בסוגיא דשבת (ל"ד ב') דחיישינן לענין ראיה אחת של זוב שנתחלף היום באמצע, ולא אמרינן דאיכא ספק ספיקא דהוה ביום אחת, וכבר הקשה כך בראש יוסף בשבת (שם) אמאי לא אמרינן ספק ספיקא, אך מכל מקום הא חזינן הכי.

וכן יש להוכיח מהא דמבואר בגמרא כריתות (י"ט ב') פטרינן מקרבן בבין השמשות שבין שבת ויום כיפור דילמא נתחלף היום באמצע המלאכה].

ענף ה' – ישן בסוכה

השינה, ואין להשאירו ישן מחוץ לסוכה. וכן יהא אסור להלביש ישן בטלית דהוה ליה כמלבישו בבגד בלא ציצית.

ג. נהנה

תו, דאף כשאינו מתכוון למצוה, הא איתא (שולחן ערוך ס' תע"ה סע' ד') דבאוכל מצה בלא כוונה יצא כיון דנהנה.

וכתב במשנה ברורה (ביאור הלכה ס"ו ס' ע' ד' ד"ה ויש) דהוה הדין בלילה הראשונה של סוכות דהרי הוה מצוה התלוי באכילה.

ולעני"ד יש לומר דגם בכל הסוכות, [אף שיש לחלק], אלא דאין נפקא מינה בכל הסוכות, דמה דהוה הוה, משא"כ בלילה הראשונה הנידון אם צריך לאכול שנית.

ומעתה נימא דגם לענין שינה בסוכה, יצא בלא כונה כיון שנהנה. אבל זה אינו, דהא אמרינן (שולחן ערוך שם) דדוקא כשיודע שהיום פסח אמרינן לה, ולכאורה הא ישן דמי למי שאינו יודע שהיום פסח שאינו יוצא במצה בלא כוונה.

ד. מצטער

תו, דהרי מצטער פטור מן הסוכה, והכא הרי הוה מצטער להתעורר באמצע השינה.

אך צריך עיון אם חשיבא מצטער להקיצו לרגע וימשיך לישן ויכניסו ישן בסוכה. תו העירוני דדוקא בישן בהיתר כשירד גשם אין צריך לחזור לסוכה ולא בנאנס, וכן איתא בפוסקים, (עיין במשנה ברורה מהדורת דרשו ס' תרל"ט סע' ז' הערה 47).

ה. אנו סהדי

תו, נימא דאנו סהדי דאם היה יודע שנמצא בסוכה היה מכוין לקיים המצוה, וכדחזינן בתשובות שואל ומשיב (מהדורה ד' ח"ג ס' קכ"ז) במי שטעה בספירת העומר ונודע לו רק למחרת, דיוכל להמשיך לספור בברכה, דהרי שמע מהשליח ציבור אלא שלא נתכוין לצאת, והרי אנו סהדי דאם היה יודע שטעה היה מכוין לצאת ממנו.

אך הא בפשוטו לא אמרינן בכל גווני דעשה בלא כוונה ואחר כך לא קיים דמכח האומדנא חשיבא כעשה.

והרי דנו הפוסקים (א"ה, לא מצאתי) בענה לחבירו היום כך וכך לעומר ושכח לספור אחר כך, אם יוכל לספור בברכה, ולא אמרין להאי אומדנא.

העולה מהאמור

העולה מכל הלין, דשפיר צריך להקיצו ולא סגי להכניסו לסוכה ישן. ולפי זה בירדו גשמים וכסו הגג, לא סגי להסיר הגג בחזרה, אלא בעינן להודיעם.

וכן מי שלקחו ממנו טלית שלבוש בו, כשנותן לו בחזרה צריך שידע שמניחים עליו. ואולי שם עדיף דדעתו להתעטף מחדש. ואם כן יש לומר דהכי נמי בכסו הגג מחמת גשם ואחר כך מוריד הגג. אך אם סבורים היושבים דהגשם ממשיך, הא ודאי השתא אינם מכוונים. אמנם אם נרדם בסוכה בעת הגשם ופסק הגשם ומוריד הגג, יש לומר דדעתו בעת שהלך לישן דבהפסיק הגשם יורידו הגג.

הישן בשמיני בסוכה

הנה אמרין בגמרא ראש השנה (כ"ח ב') הישן בשמיני בסוכה לוקה, כאשר מכוון לשם מצוה. ויש לדון בהאי דינא בכמה אנפי:

א. כמה התראות

יש לעיין מהו אם לא יצא החוצה, ומתרים בו פעם אחר פעם

ענף ו' - פרשת האזינו

בשהותו בסוכה. מי דמי לכלאים [וטומאה] דלוקה כמספר ההתראות, וכדאמרין בגמרא מכות (כ"א ב') דאפילו לא שהה אלא כדי לפשוט וללבוש חיב.

אך יש לומר דהכא גרע, דבשלמא התם קעביד בגופו, משא"כ הכא לא חשיבא בגופו, ודמי לבל יראה דאינו עובר אלא פעם אחת.

ב. ישן בתשיעי בסוכה

אם ישן רק בתשיעי אינו לוקה, דהרי אינו המשך של שבעת הימים דסוכות דהרי הפסיק בשמיני.

אך אם ישן בשמיני ותשיעי, לענין לוקה פעמיים, דבכהאי גוונא גם התשיעי הוא המשך של השבעה ימים.

ואם ישן בחוץ לארץ בתשיעי, הנה הך שינת שמיני אינה בעבירה, ואם כן לענין דאורייתא נימא דדמי רק לישן בתשיעי. אך יש לומר דמכל מקום הוי המשך. ועיין.

ג. התראה

וצריך עיון אמאי הישן בשמיני לוקה, הא בעינן שיעבור תוך כדי דיבור להתראה.

ויש לומר דההתכוונות לישן חייבת בסוכה. אמנם תוספות בברכות (י"א ב' ד"ה שכבר) כתבו דאם אינו נרדם תהא ברכת הסוכה ברכה לבטלה. אלא יש לומר דבאמת נרדם תוך כדי דיבור.

ונוש לעיין במספקין אם ירדם תוך כדי דיבור, אם הוה התראת ספק, דהנידון רק על ההתראה ולא על העבירה. עיין מה שכתבנו בפי ויקרא תשע"ה.

סרכיה נקט ואתי

פי שם ה' אָקרא הָבו גִּדָּל לְאַלְקִינוּ (ל"ב ג')

בגמרא ברכות (כ"א א') ילפינן מהכא ברכת התורה.

והנה כתב במשנה ברורה (סי' מ"ז ס"ק כ"ח) דמי שהיה ער כל הלילה אינו מברך ברכת התורה אלא צריך לישן מחצית השעה.

ויש לדון מהו באופן שהוא מסופק אם קם בתוך מחצית השעה שישן, ורואה שהקערה לקבל מי נטילה יבשה, ומזה מבין שלא קם, דמעולם לא קם בלא נטילת ידיים, האם אפשר לסמוך על זה.

א. סרכיה נקט ואתי

הנה לכאורה הוה כדין סרכיה נקט ואתי, וכדאמרין (שולחן ערוך סי' ס"ד ס"ע ד') לגבי קריאת שמע, שאם היה אוזו בוכתבתם, ואינו יודע אם זה המילה וכתבתם דפרשה ראשונה או שניה, חוזר לראשונה, ואם התחיל למען ירבו ימיכם, ונסתפק לו אחר כך שמא אמר הלמען ירבו אחר וכתבתם שבפרשה ראשונה, אפילו הכי אין צריך לחזור, דמסתמא אמר כפי ההרגל לומר למען ירבו אחר וכתבתם שבשניה, דסרכיה נקט ואתי. ומכל שכן אם מצא עצמו בתיבה אחרת באמצע הפרשה, חזקה שאמר כל מה שלמעלה מזה ולא דילג פסוק או תיבה. [ועיין בדניג מליחה בפלוגתת ט"ז (סי' ס"ט ס"ק כ"ד) וש"ך (נקודה"כ ס)].

פרשת וזאת הברכה

ולכאורה נפקא מינה היכא דלנכרי יש פיקוח נפש אם לא ילמוד תורה, והרי מסקינן בגמרא סנהדרין (ע"ד ב') דשרי ליה לעבור עבירה משום פיקוח נפש, [בצנעא ודאי שרינן, ובפרהסיא תליא התם בסוגיא], ואם כן גם לפני עוור לא יהא.

אך מפאת איסורא דישראל, לא שרינן לישראל לעבור על האי איסור בשביל הנכרי, כשם דאסירא ליה לחלל שבת בשביל נכרי.

אך לא אדע, דאם קרא דמגיד דבריו ליעקב הוי רק איסור דרבנן, הרי אם נימא דשרינן איסור דרבנן משום צער בעלי חיים, [עיין בשבת (קכ"ח ב') דשרינן לבטל כלי מהכינו משום צער בעלי חיים], הוה הדין שהנכרי לא יהרג. וצריך תלמוד.

נכרי שעוסק בתורה

תוֹרָה צוֹה לְנוּ מוֹשֶׁה מוֹרְשֵׁה קְהֵלָת יִעֲקֹב (ל"ג ד')

הנה אמרין בגמרא סנהדרין (נ"ט א') אמר רבי יוחנן נכרי שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמר 'תורה צוה לנו משה מורשה', לנו מורשה ולא להם. חזינן דאסור לנכרי ללמוד תורה.

ואיתא בגמרא חגיגה (י"ג א') דאיכא גם איסור ללמוד תורה לנכרי, וכלשון הגמרא (שם) אמר רבי אמי אין מושרין דברי תורה לנכרי, שנאמר 'לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום'.

והקשו בתוספות (שם ד"ה אין) למה לי האי ילפותא דאסור לישראל ללמוד תורה לנכרי, הרי מכיון דכבר ילפינן מקרא דתורה צוה לנו וגוי דאסור לנכרי ללמוד תורה, אם כן המלמד תורה לנכרי מכשיל להנכרי בהאי איסורא, ותיפוק ליה דאסירא משום לפני עוור.

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשון של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

לעילוי נשמת

נתרם ע"י אחד התלמידים

לעילוי נשמת רבינו זצוקלה"ה
לרגל היארצייט הרביעי כ"ה תשרי

נא לתרום להדפסת הגליון

הקופה עדיין בגרעון גדול

סוקולוב 17 א' דירה 7 ב"ב,

פקס 0737263949

L5703949@gmail.com